

Atte Oksanen (YTM, Fil. yo)

Lähdetiedot:

Oksanen, Atte. 2001. Siltojen ja lähtöjen tie. Italo Calvinen Näkymättömien kaupunkien haaste tutkijasubjektille. Synteesi, 20:4, 42-54.

Siltojen ja lähtöjen tie

Italo Calvinon *Näkymättömien kaupunkien haaste* tutkijasubjektille

Lähdöt

”— Tästä lähtien minä kuvailen kaupungit, Kublai-kaani oli sanonut, — sinä matkoillasi tarkistat ovatko ne olemassa. Mutta kaupungit, joissa Marco Polo kävi, olivat aina erilaisia kuin ne joita hallitsija oli ajatellut.” (Calvino 1972/76, 73.)¹

Yritän artikkelissani pohtia tutkijasubjektin, tutkimuskielen ja todellisuuden välistä rajapintaa. Apuvälineenä ja lähtökohtana käytän Italo Calvinon (1972a/93) teosta *Le città invisibili* (jatkossa Ci), jonka Jorma Kapari on suomentanut vuonna 1976 *Näkymättömiksi kaupungeiksi* (jatkossa Nk).

Yksinkertaistettuna *Näkymättömät kaupungit* koostuu Marco Polon ja Kublai-kaanin kohtaamisista, heidän dialogeistaan ja kaiken kaikkiaan 55:stä erilaisesta kaupungista, joita Marco kuvaa Kublaille. Teos on rikas eikä analyysini tule olemaan kattava. Pyrin lähinnä tarttumaan metodologian kannalta olennaisiin kysymyksiin, joiden pohtimiseen *Näkymättömät kaupungit* antaa poikkeuksellisen paljon aineksia. Siinä ovat esillä paitsi kysymykset (tutkija)subjektin suhteesta todellisuuteen myös kysymykset kuvauksen pätevydestä, ehdoista ja mahdollisuuksista. *Näkymättömiä kaupungeja* voikin pitää eräänlaisena kaunokirjallisenä etnografiana, jossa tieteen ja taiteen, faktan ja fiktion väliset raja-aidat kaadetaan jatkuvasti (vrt. Farnetti 1994, 132).

Näkymättömien kaupunkien yhteydet oman aikansa teoreettiseen keskusteluun on huomattu varsin hyvin (ks. Fofi 1973, 204; Mengaldo 1975, 411-412; Milanini 1990, 137; Pedullà 1975,

205). Esimerkiksi semiotiikkaa ja jälkistrukturalismia sivuavia kytköksiä teoksessa on paljon². *Näkymättömien kaupunkien* voima tulee kuitenkin sen tavasta ylittää lähteensä ja etsiä uudenlaista ratkaisua. Se on edelleenkin ajankohtainen teos, jonka avulla voidaan rakentaa modernin ja postmodernin ylittävää tiedekritiikkiä. Rinnastankin *Näkymättömät kaupungit* erityisesti niihin keskusteluihin, joita on käyty uuden etnografian ja naistutkimuksen piirissä 1980-luvulta alkaen. Pyrkimyksenäni on postdualismi — siltojen tiede — ja todellisuuden monimutkaisuuden, muutoksen ja liikkeen haaste — lähtöjen tiede.

Kohtaamiset

Näkymättömät kaupungit kertoo kahden hyvin erilaisen ihmisen kohtaamisesta. Marco Polo on nuori kauppamies Venetsiasta, eteenpäin suuntautunut seikkailija, joka jaksaa opetella vieraita kieliä ja kertoa tarinoita yhä uusista kaupungeista. Kublai-kaani sen sijaan haluaa tietää mahdollisimman paljon valtakunnastaan ja Marcon tarinat ovat hänelle reittejä maailmoihin, joissa hän ei itse pääse käymään. Välillä tarinat äityvät niin fantastisiksi ja utopistisiksi, että ne saavat viisaan kaanin epäilemään. Jo *Näkymättömien kaupunkien* ensimmäiset sanat kertovat hänen kriittisestä asenteestaan. "Kublai-kaani ei välttämättä usko kaikkea mitä Marco Polo kertoo [– –]." (Nk, 11.)³

Olenneisinta Marcon ja Kublain välisessä suhteessa on kahden erilaisen todellisuuskuvan törmäminen toisiinsa. *Näkymättömät kaupungit* on jatkuvassa ristiriidan tilassa subjektivismiin ja objektivismiin, idealismiin ja realismiin välissä (Canevacci 1993, 113; Mengaldo 1975, 417; Pasolini 1979, 37-38; vrt. Blomstedt 1994, 26). Kublai on empiirikko, joka yrittää rakentaa Marcon kertomusten pohjalta valtakuntaansa järjestystä — hän pyrkii rakentamaan objektiivista ja realistista kuvaa valtakunnastaan. Mutta valtiaan tehtävä on kaikkea muuta kuin helppo — ehkäpä jopa mahdoton. Kublain hahmossa onkin aimo annos melankoliaa, joka johtuu paitsi pitkän iän painosta myös otteen herpaantumisesta.

"Keisarien elämässä on hetki joka seuraa suunnattomista valtaamistamme maa-alueista johtuvaa ylpeyttä, alakuloisuutta ja helpotusta jonka antaa tieto että luovumme pian tuntemasta ja ymmärtämästä niitä [– –]." (Nk, 11.)⁴

Valtakunta pakenee Kublailta. Marco sen sijaan rakastaa kaikkea, mikä järkyttää Kublaita: liikettä, matkaa ja ennen kaikkea kaaosta ja sen luomia mahdollisuuksia. Kun Kublai haluaa pelkistää koko todellisuuden shakkilaudalla tehtäviin siirtoihin, Marco toteaa tyynesti, että kyse on vain kahdesta eri puulajista tehdystä upotustyöstä. Marco huomaa shakkilautaankin sisältyvän monimutkaisuuden: puiden vuosirenkaat, toukan tai lehtimadon kolot, kaivertajan taltan jäljet. Pelkkään shakkilautaan, jonka Kublai oli pelkistänyt rationaalsiin operaatioihinsa, sisältyy lukematon määrä monimutkaisuutta: ”Asioiden määrä joka voitiin lukea sileästä ja tyhjästä puupalasta sai Kublain ymmälleen.” (Nk, 137.)⁵ Näin *Näkymättömissä kaupungeissa* yksinkertaisuuden ja monimutkaisuuden välinen ristiriita tulee esiin.

”— Mutta minä olen mielessäni rakentanut mallikaupungin josta voi johtaa kaikki mahdolliset kaupungit, Kublai sanoi. — Se sisältää kaiken mikä vastaa normia. Koska olemassa olevat kaupungit poikkeavat vaihtelevassa määrin normista, minun on ennakoitava poikkeamat ja laskettava todennäköisimmät yhdistelmät. — Minäkin olen ajatellut mallikaupungin, josta johdan kaikki muut, Marco vastasi. — Se on pelkistä poikkeuksista, kielloista, ristiriidoista tehty kaupunki.” (Nk, 73.)⁶

Calvinon varhaisemmassa novellin ”Il conte di Montecristo” (1967/95) (suomeksi ”Montecriston kreivi”) Dantèsin ja Farian hahmot vastaavat Marcoa ja Kublaita. Dantès ja Faria yrittävät paeta If-saarelta. Kublain tapaan Faria on empiirikko. Hän kaivaa erilaisia tunneleita mutta jää toistuvasti kiinni. Hänen pohjimmainen ongelmansa on, että hän lähtee liikkeelle yksinkertaisesta rakenteesta ja yrittää laajentaa sen kattamaan koko linnoituksen. Hän toimii samalla tavoin kuin Kublai, joka yrittää mallikaupunkinsa pohjalta johtaa kaikki muut kaupungit. Yksinkertaisuudessaan Kublain ja Farian ratkaisut ovat tuomittuja epäonnistumaan. Dantès ja Marco Polo toimivat sen sijaan eri tavoin. He lähtevät liikkeelle epätodennäköisyydestä: ristiriidoista ja poikkeuksista. Matkustamalla fantastisissa, uskomattomissa ja surrealistisissa kaupungeissa Marco etsii epätodennäköisyyksiä, jotka vahvistavat todennäköisyyksiä. (vrt. Ferraro 1988, 62-64.) Mutta lopullinen ratkaisu johtaisi paradoksiin. ”Mutta en voi viedä operaatiotani tietyn rajan ylitse: päätyisin kaupunkiin jotka olisivat liian todennäköisiä ollakseen tosia.” (Nk, 73.)⁷ Samoin ovat Dantèsin asiat: jos hän onnistuisi linnoituksensa kuvauksessa, se olisi niin täydellinen että pakeneminen olisi mahdotonta. Vain epätäydellinen linnoitus mahdollistaa paon.

Sillat

"Marco kuvailee sillan kivi kiveltä. — Mutta mikä kivi kannattaa siltaa? kysyy Kublai-kaani. — Siltaa ei kannata tämä tai tuo kivi, Marco vastaa, — vaan kaaren linja jonka ne muodostavat. Kublai-kaani on hiljaa ja miettii. Sitten hän lisää: — Miksi puhut minulle kivistä? Minua kiinnostaa vain kaari. Polo vastaa: — Ilman kiviä ei ole kaarta." (Nk, 87.)⁸

Näkymättömien kaupunkien dialogi ei koskaan pelkisty monologiksi (Camon 1978, 71-72). Marco ja Kublai eivät etene dialektisesti teesin ja antiteesin kautta kohti synteesiä, vaan paremminkin heidän näkemyksensä jäävät ristiriitaisiksi (vrt. Pedullà 1975, 213). Kummankaan näkemystä ei aseteta ensisijaiseksi, toista paremmaksi, vaan molemmat etsivät itsenäisesti ja keskustellen rajojaan. *Näkymättömiä kaupungeja* voi huoletti pitää moniäänisenä teoksena siinä mielessä kuin Mihail Bahtin (1963/91) asian kuvasi. Eri äänet etsivät siinä rajojaan eikä niitä ole sulautettu yhteen, vaan ne ovat dialogisessa vuorovaikutuksessa. Tätä voi pitää myös tutkimuksen haasteena. Kuinka antaa tutkittaville (tai tutkimuskohteelle) ääni niin, ettei se ole alisteinen tutkijan sokealle teoretisoinnille tai subjektiivisille näkemyksille?

Modernin, realistisen tieteen ideaalin mukaan objektiivisuuden tae on neutraalius. Tieteellisten havaintojen tekijän on voitava olla kuka tahansa, ja juuri metodi nousee varmistamaan, että tietäjästään riippumaton tieto on mahdollista (Harding 1986, 228; 1998, 134). Kublai-kaani yrittää toimia tällaisen ihanteen pohjalta mutta joutuu pettymään jatkuvasti. Hän laatii lakeja ja luo järjestystä mutta törmää jatkuvasti todellisuuden monimutkaisuuteen. Donna Haraway (1988/91, 199-201) onkin kuvannut tutkimuskohdetta kojootiksi. Se on aina ongelmallinen. Juuri kun siitä on saamassa otteen, se petkuttaa ja näyttäytyy toisesta näkökulmasta. Tämä on pohjimmiltaan myös Kublai-kaanin ongelma. Hän yrittää vangita todellisuuden kokonaisuutena ja universaalina. Edes viimeinen yritys eli suuri kartasto, johon on kerätty kaikkien vielä syntymättömienkin kaupunkien muodot, ei takaa ratkaisua. Se ei lopultakaan kerro, kuinka kaupungit koetaan subjektiivisesti.

Marco Polo on Kaanin näkemysten kriitikko, jossa on aimo annos sofistia ja relativistia, minkä vuoksi häntä voitaisiin pitää Kublai-kaanin postmodernina kriitikkona (ks. Rosenau 1992). Hän kyseenalaistaa lain ja järjestyksen ja etsii paradoksaalisesti ratkaisua mahdottomasta, ristiriidoista, erehdyksistä. Olennaisinta on kuitenkin se, että Marco Polo

välttää tekemästä uutta lakia järjestäytymättämyydestä, relativistisuudesta tai todellisuuden konstruktivisuudesta. Näin ollen hän eroaa postmodernismista, jota on modernismin tapaan kritisoitu universalistivasta ja tutkijan piilottavasta otteesta (ks. Haraway 1988/91; Harding 1990, 100; Hartsock 1990, 159; Ronkainen 1999, 104-105).

Postmodernismin erityisenä ongelmana on se, ettei tietäjän subjektiviteettia, kokemusta ja tunteita ole otettu huomioon. Sen sijaan niin sanotussa stand-point -feminismissä on 1970-luvulta alkaen korostettu universaalien tiedon mahdottomuutta ja kokevan subjektin osuutta tietämiseen (Matero 1996, 256-259). Samalla on nostettu esiin vaade siitä, että tutkijan pitäisi ’paikantua’. Toisin sanoen hänen tulisi kertoa kuka on ja mistä näkökulmasta kirjoittaa. Valitettavasti liian monesti paikantumisesta on tullut pelkkää tutkimusretoriikkaa eikä oman paikan tekstualisoimisen ongelmia ole tiedostettu tarpeeksi hyvin (Heinämaa 1993; Rojola 2000, 155).

Näkymättömien kaupunkien metodologinen rikkaus on juuri siinä, että se ylittää kaikki puhtaat kategoriat. Esimerkiksi Marco Polon kuvauksessa Dorotean kaupungista nousee esiin kaksi erilaista lähestymistapaa. Ensimmäisessä kertoja ei tuo itseään missään vaiheessa esiin. Hän piiloutuu kuvaamansa objektiivisen systeemin alle samaan tapaan kuin Kublai-kaani. Toisin sanoen siinä tulee esiin vain matkiaan (eli tutkijan) näkökulma. Toisessa, tulkinnallisessa lähestymistavassa annetaan ääni kamelinajajalle, joka kertoo oman näkökulmansa kaupungista. Kumpaakaan lähestymistapaa ei *Näkymättömissä kaupungeissa* nosteta etusijalle. Ihmistieteellisessä tutkimuksessa molemmat — niin tutkijan kuin tutkittavan — näkökulmat ovat tarpeen. (Canevacci 1993, 113-114.)

Samoin voidaan ajatella, että Marco Polon hahmossa ylitetään monenlaisia esteitä ja kuiluja. Marco painottaa henkilökohtaisesti, subjektiivisesti koettua kertomuksissaan, mutta tunnustaa tästä huolimatta kertomustensa tekstuaalisen luonteen. Kuitenkaan hän ei ajaudu puhtaasti postmodernistiseen sofismiiniin, jossa tietäminen muuttuu täysin mahdottomaksi. Tiedettä, päätelmiä, pohdiskeluja ei rakenneta täysin neutraalista ja objektiivisesta lähtökohdasta, ei relativistisesta, ei konstruktivistisesta eikä myöskään puhtaasti kokemuksellisesta suunnasta käsin. Päinvastoin erilaiset näkemykset elävät rinnan. Juuri tällä tapaa teos ylittää sillat. Se myöntää tiedon ja tietämisen pohjimmaisena paradoksaalisuuden.

Venetsiat

"— Majesteetti, olen kertonut kaikista kaupungeista jotka tunnen. — On yksi josta et puhu koskaan. Marco nyökkäsi. — Venetsia, kaani sanoi. Marco hymyili. — Mistä muusta luulit minun puhuvan? Hallitsija katsoi silmää räpäyttämättä. — Mutta minä en ole koskaan kuullut sinun mainitsevan sen nimeä. Ja Polo: — Joka kerta kun kuvailen sinulle jonkun kaupungin, sanon jotain Venetsiasta. [– –] Erottaakseni muiden kaupunkien ominaisuudet minun on lähdettävä jostakin ensimmäisestä kaupungista joka jää vain ajatelluksi. Minulle se on Venetsia. [– –] — muistin kuvat, kun ne on kiinnitetty sanoihin, katoavat, Polo sanoi. — Ehkäpä pelkään menettäväni Venetsian yhdellä kertaa jos puhun siitä. Tai ehkä puhuessani muista kaupungeista olen jo vähä vähältä menettänyt sen." (Nk, 92.)⁹

Yhdistän *Näkymättömät kaupungit* ennen kaikkea siihen postdualistiseen ajatteluun, jota esimerkiksi Donna Haraway ja Sandra Harding edustavat. Heidän ajattelunsa ottaa kriittisesti etäisyyttä sekä modernismiin että postmodernismiin (Harawayn 1988/91; 1992, 297; Hardingin 1990; Ks. myös Rojola 2000, 144, 152-155). Kuitenkaan heidän ajattelussaan ei takerruta stand-point -feminismin naiiviin subjektikäsitteeseen, jossa ei ole tehty riittävän suurta eroa todellisen tutkijan ja tästä tutkimukseen tekstualisoidun version välillä. Harawayn ja Hardingin yhteydessä onkin aiheellista puhua 'sijoittumisesta' paikantumisen sijaan, sillä he eivät turvaudu essentialistisiin kategorioihin, kuten vielä stand-point -feminismi teki. Sijoittuminen on terminä parempi sen vuoksi, että se ei viittaa konkreettiseen paikkaan (Ronkainen 2000, 183 nootti 6¹⁰). 'Sija' mahdollistaa liikkuvuuden, jota 'paikalla' ei ole.

Harding ja Haraway tunnustavat oman tutkijan paikkansa liikkuvuuden. Enää ei etsitä niinkään yksinkertaista määritelmää tai identiteettiä, jonka avulla tutkija voisi paikantaa itsensä. Tietävä subjekti on aina osittainen, eikä koskaan niin eheä, että voisi suhtautua kriitikkimäisesti itseensä (Haraway 1988/91, 192-193; ks. myös Rojola 2000, 153). Ei ole yhtä ja ainoaa paikkaa, josta tutkimusta voisi tehdä (Haraway 1988/91, 196; 1997, 37). Hardingin ja Harawayn tapa määritellä tutkijan liikkuvuus vastaa Marco Poloa, joka ei voi koskaan palata; hän voi vain lähteä. Marco Polo ei ole Odysseuksen kaltainen identiteettiin sidottu subjekti, joka palaa kotiinsa Ithakaan. Päinvastoin hänen venetsiansa muuttuvat jatkuvasti. (vrt. Catalano 1988, 308-309.) Tietävän subjektin liikkuvuutta ei kuitenkaan pitäisi pitää ajelehtimisena tai objektiivisuuden purkajana, vaan paremminkin sen mahdollistajana.

Esimerkiksi Sandra Harding pitääkin tietävän subjektin fragmentaarisuutta ja ristiriitaisuutta tietämisen resurssina (Ronkainen 2000, 180).

Haraway ja Harding tunnustavat pohjimmiltaan saman ongelman kuin Marco Polokin. Tutkija eli tässä tapauksessa matkaja Polo ei voi koskaan olla täysin varma tietonsa paikkansa pitävyydestä. Hän ei voi suhtautua kritiikittömästi omiin asenteisiinsa, ajatuksiinsa ja arvoihinsa, sillä tutkimus kumpuaa juuri näiden pohjalta. Sandra Harding korostaakin, että intressitöntä tietoa ei ole, ja objektiivisuuden lähtökohdaksi voi nousta vain oman tietämättömyyden tunnustaminen (Ronkainen 2000, 169, 175-176). Tieto on osittaista, rajallista ja paikallista — sosiaalisesti sijoittunutta. (Haraway 1988/91, 190-191.) Se on tuotettua ja objektiivisuus voidaan taata vain ottamalla tutkijan oma asema tutkimuksessa huomioon (Harding 1991, 151-52). Vahva subjektiivisuus takaa vahvan objektiivisuuden (Harding 1991, 149-152; 1993, 69).

”Kaikki nämä ihmeet matkaja jo tuntee nähtyään ne muissa kaupungeissa”.
(Nk, 13.)¹¹

”Matkaja tunnistaa sen vähän mikä on hänen omaansa, kun löytää sen paljon mitä hänellä ei ole ollut eikä tule olemaan.” (Nk, 33.)¹²

Vahva subjektiivisuus ei kuitenkaan tarkoita ajautumista relativistiseen suohon (vrt. Rojola 2000, 153; Ronkainen 2000, 176). Kublai-kaanin realistisemmalle näkemykselle on käyttöä, mutta vain subjektiivisuuden tarjoamissa puitteissa. Vasta sijoittunut ja itseään reflektoiva tutkija voi ymmärtää subjektiivisuuden merkityksen objektiivisuudelle. Tiedettä ei tehdä edelleenkään omasta itsestä. Ei Marco Polonkaan tarkoituksena ole kertoa Venetsiasta. Mutta muistot muuttuvat ja sekoittuvat toisiin muistoihin ja samalla tapaa subjektiivinen kokemushistoria vaikuttaa tutkimuksen tekoon. Omia venetsioita on työstettävä jatkuvasti eteenpäin.

”Suurkaani on nähnyt unta eräästä kaupungista, hän kuvailee sen Marco Pololle [– –] —
Lähde matkalle, tutki kaikki rannikot ja etsi tuo kaupunki, kaani sanoo Marcolle — Ja
tule sitten kertomaan vastaako uneni todellista. — Anteeksi Majesteetti ei ole
epäilystäkään ettenkö ennemmin tai myöhemmin nousisi laivaan tuolta laiturilta, Marco

sanoo, — mutta minä en palaa kertomaan siitä. Kaupunki on olemassa ja sen salaisuus on yksinkertainen: se tuntee vain lähtöjä, ei paluita.” (Nk, 59.)¹³

Tutkimuksen liikkuvuus ja Marco Polon hahmo saattaa tuoda mieleen Gilles Deleuzen (1973/92) nomadiseksi ajatteluksi kutsuman tavan tehdä tutkimusta. Siinä korostetaan liikettä, luovia ratkaisuja ja uusia mahdollisuuksia. Tutkimus olisikin syytä ymmärtää tavaksi olla liikkeessä. Olennaista on ajattelu, ei lopputulos. Tutkimukselliset paradoksit eivät ole umpikujia, vaan paremminkin teitä uuteen. Tutkimus ei tunne paluuta vanhaan, vaan jatkuvia lähtöjä innovaatioihin. Samalla on tunnistettava nomadisuuden rajat. Ajatus sijoittautumisesta ei ole nomadinen (Braidotti 1994, 32). Sijoittautuminen pitäisikin ymmärtää tavaksi sitoa nomadisuutta (mt. 36). Tutkijan on sijoitettava itsensä ja sitouduttava tutkimukseensa niin, ettei hän kadota venetsioitaan, omaa itseään. Muussa tapauksessa ajaudutaan puhtaaseen subjektivismiin ja monologiseen tutkimukseen, jossa tutkijan ääni sulautuu tutkittavien ääniin. Sijoittautuminen onkin ennen kaikkea äänen takaamista tutkittaville (tai tutkimuskohteelle) — se on askel kohti moniäänistä tutkimusta.

Valheet

Sijoittautumisesta on liian helppoa kirjata tutkimuksen teon ideaalinen periaate. Liikkuva, nomadinen ja sitoutuva tutkija ovat vain sanahelinää ilman tekstuaalisia ratkaisuja tutkimuskielen ja -rakenteen tasolla. Tässä mielessä ajan patina ei ole kuluttanut *Näkymättömiä kaupunkeja*. Teoksen rikkaus piilee siinä, ettei se ota huomioon vain dialogisuutta, kohtaamista ja matkaajan (tai tutkijan) aseman merkitystä, vaan käsittelee ennen kaikkea kieltä ja kerrontaa, jolla kokemukset tuodaan esiin. Calvino pohti todellisuuden kuvauksen ongelmaa jo vuonna 1955 kirjoitetussa tarinassa "L'avventura di un fotografo" (julkaistu 1970 kokoelmassa *Gli amori difficili*) (Watson 1988, 67, 68: n2). *Näkymättömissä kaupungeissa* toden ja valheen, kuvauksen ja todellisuuden välisen suhteen pohdinta lähtee jo ensimmäisestä lauseesta, jossa Marcon kertomusten totuudellisuus kyseenalaistetaan. Kublakaanin tärkein ongelma Marco Polon kertomusten suhteen piileekin siinä puhuuko tämä totta vai kuvitteleeko hän kaupunkinsa. ”— Sinun kaupunkejasi ei ole olemassa. Ehkä niitä ei koskaan ole ollutkaan. Ainakaan niitä ei enää tule olemaan.” (Nk, 63.)¹⁴

"Kukaan ei tiedä paremmin kuin sinä, viisas Kublai, ettei koskaan saa sekoittaa kaupunkia sanoihin jotka kuvaavat sitä. Ja kuitenkin molempien välillä on yhteys. [– –] Jos todella moniruutuisten ikkunoiden ja riikinkukkojen Olivia, satuloiden, matonkutojien, kanoottien ja lahtien Olivia, se olisi kurja, musta, kärpäsiä täynnä oleva luola, ja kuvatakseni sitä minun pitäisi turvautua vertaukseen salamasta, pyörien kipinästä, toistetuista liikkeistä sarkasmeihin. Valhe ei ole sanoissa, se on asioissa." (Nk, 65.)¹⁵

Myös kuvaus Ipazian kaupungista päättyy valehteluun: "Ei ole kieltä ilman petosta."¹⁶ Sekä sanat että asiat valehtelevat.¹⁷ Sanoja voidaan käyttää valehteluun. Asiat sen sijaan valehtelevat vangitseemattomuudellaan, näkymättömyydellään (vrt. Ravazzoli 1987, 199). Olivian kaupunki opettaa ennen kaikkea kuvauksen vaikeudesta ja mahdottomuudesta. Ei ole kielellistä onnelaa, joka kertoisi kaiken, vaan jotain jää aina uupumaan. On mahdotonta kuvata täydellisesti, tyhjentävästi, tarkasti — asiat pakenevat, valehtelevat. Samalla Olivian kaupunki on opetus siitä, että tarkinkin tutkimuskieli ei voi koskaan vangita kohdettaan. Tarkkuuteen ja täsmällisyyteen pyrkivä tutkimuskieli törmää juuri asioiden monimutkaisuuden ongelmaan samalla tavalla kuin Kublai-kaani. Tarvitaankin tekstuaalisia strategioita, jotka mahdollistavat todellisuuden monimutkaisuuden paremmin kuin äärimmäiseen tarkkuuteen ja selkeyteen pyrkivä (moderni) tieteen kieli.

Erityisesti antropologit ovat uuden etnografian yhteydessä sekä eritelleet että kehitelleet tutkimuskieltä ja sen merkitystä tutkijasubjektille (Clifford 1988/94, 46-54; Clifford ja Marcus 1986; Marcus ja Fischer 1986/99, 68-73). Pyrkimyksenä on moniääninen tutkimus, joka pyrkii takaamaan sen, että myös tutkittavien näkemys tulee esiin. Tämä tehtävän toteuttaminen merkitsee sitä, että tutkija ei voi enää sulkea itseään pois tutkimustekstistä. Hänen on tuotava itsensä esiin — sijoitettava. Mutta edes minämuotoinen esitys ei takaa mitään, jos 'minä' neutralisoidaan ja tutkimuskohde hahmotetaan epäsymmetrisesti suhteessa siihen (Crapanzano 1986, 71). Moniäänisyys on pyrkimystä päästä eroon juuri tällaisista auktoriteettiasemista (Tyler 1986, 127).

Moniäänisyyden yhteydessä on usein nostettu esiin kaksi malliesimerkkiä: Marjorie Shostakin (1981/83) *Nisa: Kung-naisen tarina* ja Vincent Crapanzanon (1980/85) *Tuhami: Portrait of a Moroccan*. Molemmat ovat elämäkertoja. Tutkija on molemmissa vahvasti esillä, mutta hän ei silti ole auktoriteettiasemassa tutkimussubjektiin nähden. Kokeellista näissä on yritys rakentaa

moninaista kohdetta (Marcus ja Fischer 1986/99, 57-58). Crapanzano näkee yrityksensä modernin romaanin kaltaisena sen sijaan, että yrittäisi sovittaa kohdettaan perinteisiin länsimaisiin yksilön kuvaamisen tapoihin (Crapanzano 1980, 10-11). Pyrkimys on välttää staattisen kuvan antamista (mt. ix). Teoksessa muoto ja sisältö kulkevatkin käsikädessä (Marcus 1986, 192). Se on lähes palapelinomainen ja vaikutukseltaan surrealistinen; samalla lukijalle asetetaan tulkitsemisen haaste (Marcus ja Fischer 1986/99, 72-73). Myös Shostak kieltäytyy muodostamasta yhtenäiskuvaa (Clifford 1986b, 104).

Onkin alettu kiinnittää yhä enemmän huomiota ristiriitoihin. Moniääninen teksti ei voi olla entisen kaltainen. Se ei voi päättyä yhteen ratkaisuun ja sulkea itseään. On siirrytty kaaoksen tarkasteluun. Abstraktien luokitteluiden ja lukittujen järjestelmien, objektiivisten totuuksien sijaan tarkasteluun nousee se, mikä pakenee tarkastelua (Rosaldo 1989, 102; Canevacci 1999, 180-181). Euroopan avantgardetaiteesta on nostettu esiin ajatus montaasista ja kollaasista¹⁸. Molemmissa on kyse representaation fragmentoitumisesta, leikkauksen ja liimauksen tekniikoista, jotka tuovat ristiriidat samaan tilaan. James Clifford (1988, 146-147) näkee kollaasin mahdollisuutena välttää kulttuureiden esittämisen yhtenäisempinä kuin mitä ne ovat. Massimo Canevacci (1995, 76-77) näkee puolestaan montaasin ainoana tekstuaalisena ratkaisuna, jos ajatus yhtenäisestä, universaalista tutkimuskohteesta on hylätty.

Näkymättömiä kaupunkia voidaan pitää varhaisena kokeiluna siitä, mihin antropologit 1980-luvun loppupuolella uuden etnografian yhteydessä päätyivät. *Näkymättömissä kaupungeissa* on käytetty montaasin tekniikkaa: dialogit katkeavat ja jatkuvat myöhemmin, teksti keskustelee ja kysyy (Calvino 1972b/93, IX). Juuri montaasi takaa *Näkymättömien kaupunkien* moniäänisyyden — teos ei anna yhtä vastausta. Tämän takaa jo rakenne. Siinä ei viedä eteenpäin vain yhtä ajatuskulkua vaan useita. 55 kaupunkia on jaettu symmetrisesti 11:ta erilaisen nimikkeen alle, jokaista on viisi nimikettä kohden: muisto, halu, merkit, hauraat, vaihdot, silmät, nimi, kuolleet, taivas, jatkuvat, kätkeyt¹⁹. Teoksen rakennetta on kuvattu matemaattiseksi leikiksi ilman muotoa (Ossola 1987, 242) ja shakkilaudaksi, jossa on rajoitettu määrä ruutuja (Celati 1973, 95). Sitä on yritetty vangita kaavalla (Mengaldo 1975, 410) ja se on piirretty (Ferraro 1988, 60-61; Ossola 1987, 243-244), mutta pelkäksi rakenteeksi pelkistettynä se olisi kuin Kublai-kaanin shakkilauta, tyhjä kuori, muoto ilman sisältöä. Sen sijaan *Näkymättömät kaupungit* heittää haasteen juuri lukijalle. Teoksen vaikutus on upottava, purkava ja hypnoottinen. Sen rakenne tuottaa huimausta (Canevacci 1993, 110). Se on kuin rihmasto, jossa jokainen piste yhdistyy kaikkiin muihin pisteisiin — ei ole alkua

eikä loppua (ks. Deleuze ja Guattari 1980/97, 9-37). Päinvastoin on teoksen rakenne muodostaa labyrintin, joka ei tarjoa ulospääsyä. Ei ole yhtä vastausta, eikä lopullista, yhtä ja oikeaa ratkaisua — on vain liikettä (vrt. Calvino 1972b/93, IX).

Loppujen lopuksi moniäänisyys ja sijoittautuminen on kääntymistä lukijan suuntaan. Tutkija ei enää piiloudu eikä esitä todellisuudesta yksinkertaisempaa kuin se on, vaan antaa lukijan tehdä päätelmänsä. Tutkija kokoaa johtolankoja — lukija tekee päätelmät, jos niihin on aihetta. Ja valhe on loppujen lopuksi kuulijan korvassa.

”Kublai kysyy Marcolta: — Kun palaat Länteen kerrotko maanmiehillesi aina samat kertomukset kuin minulle? — Minä puhun ja puhun, Marco sanoo, — mutta se joka kuuntelee minua, kuulee vain sanat joita odottaa.” (Nk, 141.)²⁰

Kysymykset

Sijoittautuminen ja moniääninen tutkimus ovat ideoita, joita olen tuonut esiin artikkelissani paitsi *Näkymättömien kaupunkien* myös naistutkimuksen ja uuden etnografian kautta. Olen yrittänyt kysyä, mikä on tutkijan suhde todellisuuteen ja tutkimukseen ja mikä on tutkimuskielen merkitys tässä prosessissa. Ajatuksena on ollut tutkimus joka ei näyttäydy yhdestä ja neutralisoidusta näkökulmasta, joka ei häivytä tutkijaa pois ja joka takaa todellisuuden kaikessa mahdollisessa paradoksaalisuudessa ja ristiriitaisuudessaankin.

Ilman käytännön sovellutuksia sekä sijoittautuminen että moniäänisyys ja dialogisuus jäävät vain teoreettiseksi retoriikaksi, jolla tutkija pyrkii oikeuttamaan tutkimuksensa. Väitän, että tähän mennessä tutkijat eivät ole kiinnittäneet tarpeeksi huomiota itse tutkimusmenetelmien kehittämiseen. Sijoittautuminen ja moniäänisyys vaativat uudenlaisia tutkimusmenetelmiä (ks. Oksanen 2001). Se vaatii täysin uudenlaista otetta ja muutosta tieteen sisäisiin arvoihin. Kysymystä tutkijan subjektiviteetista ei voi enää pyyhkiä maton alle millään tutkimuksen teon tasolla, ei aineiston keräämisen eikä myöskään tutkimustekstin tasolla.

Loppujen lopuksi siltojen ja lähtöjen tieteessä ei ole kysymys vastausten antamisesta, vaan kysymysten esittämisestä. Tutkija rakentaa siltoja, yhdistää ja pohtii todellisuutta, metodejaan

ja tutkimuskohdettaan niiden kaikessa paradoksaalisuudessaankin. Hänen lähtönsä merkitsevät uudenlaista tarkastelukulmaa, jatkuvia innovaatioita, kritiikkiä ja kyseenalaistamista.

Lähteet

- Aumont, Jacques; Bergala, Alain; Marie, Michel ja Vernet, Marc (1994/96): *Elokuvan estetiikka*. Suomentanut Sakari Toiviainen. Helsinki: Edita. (*Esthétique du film*.)
- Bahtin, Mihail (1963/91): *Dostojevskin poetiikan ongelmia*. Suomentaneet Paula Nieminen ja Tapani Laine. Helsinki: Orient Express. (*Problemy poetiki Dostojevskogo*.)
- Barengi, Mario ja Falchetto, Bruno (1991/93): *Cronologia*. Teoksessa Calvino, Italo: *Le città invisibili*. Verona: Mondadori.
- Blomstedt, Jan (1994): ”Calvino ja mielikuvitus”. *Synteesi*, 3, s. 23-28.
- Braidotti, Rosi (1994): *Nomadic Subjects: Embodiment and Sexual Difference in Contemporary Feminist Theory*. New York: Columbia University Press.
- Calvino, Italo (1967/95): ”Il conte di Montecristo”. Teoksessa Italo Calvino: *Ti con zero*. Verona: Mondadori.
- Calvino, Italo (1972a/93): *Le città invisibili*. Verona: Mondadori.
- Calvino, Italo (1972b/93): ”Presentazione”. Teoksessa Italo Calvino: *Le città invisibili*. Verona: Mondadori.
- Calvino, Italo (1972/76): *Näkymättömät kaupungit*. Suomentanut Jorma Kapari. Helsinki: Tammi. (*Le città invisibili*.)
- Camon, Ferdinando (1978): *Letteratura e classi subalterne*. Venezia-Padova: Marsilio.
- Canevacci, Massimo (1993): *La città polifonica: Saggio sull'antropologia della comunicazione urbana*. Rooma: Seam.
- Canevacci, Massimo (1995): *Antropologia della comunicazione visuale*. Ancona - Milano: Costa & Nolan.
- Canevacci, Massimo (1999): *Culture eXtreme. Mutazione giovanili tra i corpi delle metropoli*. Rooma: Meltemi.
- Catalano, Antonella (1988): ”Le mappe dell'esilio. Sulle Città invisibili di Italo Calvino”. Teoksessa Ferdinando Pappalardo (toim.): *La torre abolita. Saggi sul romanzo italiano del Novecento*. Bari: Dedalo.

- Celati, Gianni (1973): "Il racconto di superficie". *Il verri*, marzo, s. 93-114. Bologna: Verri.
- Clifford, James (1986): "On Ethnographic Allegory". Teoksessa James Clifford ja George E. Marcus (toim.): *Writing Culture*. Berkeley – Los Angeles – Lontoo: University of California Press.
- Clifford, James (1988/94): *The Predicament of Culture. Twentieth-Century Ethnography, Literature, and Art*. Cambridge, Massachusetts – Lontoo: Harvard University Press.
- Clifford, James ja Marcus, George E. (toim.) (1986): *Writing Culture*. Berkeley – Los Angeles – Lontoo: University of California Press.
- Crapanzano, Vincent (1980/85): *Tuhami. Portrait of a Moroccan*. Chicago – Lontoo: The University of Chicago Press.
- Crapanzano, Vincent (1986): "Hermes' Dilemma: The Masking of Subversion in Ethnographic Description". Teoksessa James Clifford ja George E. Marcus (toim.): *Writing Culture*. Berkeley – Los Angeles – Lontoo: University of California Press.
- Deleuze, Gilles (1973/92): "Nomadinen ajattelu". Suomentanut Jussi Vähämäki. Teoksessa Gilles Deleuze: *Autiomaat*. Kirjoituksia vuosilta 1967-1986. Helsinki: Gaudeamus. ("Pensée nomade" teoksessa *Nietzsche aujourd'hui*.)
- Deleuze, Gilles ja Guattari, Félix (1980/97): *Mille Plateaux. Capitalism et schizophrénie*. Pariisi: Minuit.
- Eco, Umberto (1975/98): *Trattato di semiotica generale*. Milano: Bompiani.
- Farnetti, Monica (1994): *Reportages: Letteratura di viaggio del Novecento italiano*. Milano: Guerini.
- Ferraro, Bruno (1988): "Italo Calvino's 'Le città invisibile' and 'La sfida al labirinto' ". *The Italianist*, 8, s. 56-65. University of Reading.
- Fofi, Goffredo (1973): "Troppo e troppo poco". *Quaderni piacentini*, 48-49, gennaio, s. 203-206. Piacenza: Piacentina.
- Haraway, Donna (1988/91): "Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective". Teoksessa Donna Haraway: *Simians, Cyborgs, and Women. The Reinvention of Nature*. Lontoo: Free Association Books.
- Haraway, Donna (1992): "The Promises of Monsters: A Regenerative Politics for Inappropriate/d Others". Teoksessa Lawrence Grossberg, Cary Nelson ja Paula A. Treichler (toim.): *Cultural Studies*. Lontoo – New York: Routledge.

- Haraway, Donna (1997): *Modest_Witness@Second_Millennium. FemaleMan©_Meets_OncoMouse™. Feminism and Technoscience*. New York – Lontoo: Routledge.
- Harding, Sandra (1986): *The Science Question in Feminism*. Ithaca – Lontoo: Cornell University Press.
- Harding, Sandra (1990): ”Feminism, Science, and the Anti-Enlightenment Critiques”. Teoksessa Linda J. Nicholson (toim.): *Feminism/Postmodernism*. New York – London: Routledge.
- Harding, Sandra (1991) *Whose Science? Whose Knowledge? Thinking from Women's Lives*. Milton Keynes: Open University Press.
- Harding, Sandra (1993): ”Rethinking Standpoint Epistemology: ’What Is Strong Objectivity?’”. Teoksessa Linda Alcoff ja Elizabeth Potter (toim.): *Feminist Epistemologies*. New York – Lontoo: Routledge.
- Harding, Sandra (1998): *Is Science Multicultural? Postcolonialism, Feminism, and Epistemologies*. Bloomington – Indianapolis: Indiana University Press.
- Hartsock, Nancy (1990): ”Foucault on Power: A Theory for Women?” Teoksessa Linda J. Nicholson (toim.): *Feminism/Postmodernism*. London: Routledge.
- Heinämaa, Sara (1993): ”Paikka tutkimuksessa. Henkilökohtaisen paikanmäärityksen vaatimus naistutkimuksessa”. *Naistutkimus–Kvinnoforskning*, 1, s. 22-35.
- Honour, Hugh ja Fleming, John (1982/92): *Maailman taiteen historia*. Suomentaneet Marja Itkonen-Kaila, Jyri Kokkonen, Raija Mattila, Seppo Sauri, Tutta Palin. Helsinki: Otava. (*A World History of Art*.)
- Marcus, George E. (1986): ”Contemporary Problems of Ethnography in the Modern World System”. Teoksessa James Clifford ja George E. Marcus (toim.): *Writing Culture*. Berkeley – Los Angeles – Lontoo: University of California Press.
- Marcus, George E. ja Fischer, Michael M. J. (1986/99): *Anthropology as Cultural Critique. An Experimental Moment in the Human Sciences*. 2. painos. Chicago ja Lontoo: The University of Chicago Press.
- Matero, Johanna (1996): ”Tieto”. Teoksessa Anu Koivunen ja Marianne Liljeström (toim.): *Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Mengaldo, Pier Vincenzo (1975): *La tradizione del Novecento*. Milano: Feltrinelli.
- Milanini, Claudio (1990): *L'utopia discontinua. Saggio su Italo Calvino*. Milano: Garzanti.

- Oksanen, Atte (2001): *Yhdeksi ja toiseksi. Rihmoja taiteilijan minuudesta*. Sosiaalipsykologian pro gradu -tutkielma. Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos. Tampereen yliopisto.
- Ossola, Carlo (1987) ”L'invisibile e il suo 'dove': «geografia interiore» di Italo Calvino”. *Lettere italiane*, aprile-giugno, s. 220-251. Firenze: Olschki.
- Pasolini, Pier Paolo (1979): *Descrizioni di descrizioni*. Torino: Einaudi.
- Pedullà, Walter (1975): *L'estrema funzione: La letteratura degli anni settanta svela i propri segreti*. Venezia-Padova: Marsilio.
- Ravazzoli, Flavia (1987) ”’Le città invisibili’ di Calvino: utopia linguistica e letteratura”. *Strumenti critici*, maggio, s. 193-201. Bologna: Il mulino.
- Rojola, Sanna (2000): ”Donna Haraway – Mieluummin kyborgi kuin jumalatar”. Teoksessa Anneli Anttonen, Kirsti Lempiäinen ja Marianne Liljeström (toim.): *Feministejä – Aikamme ajattelijoita*. Tampere: Vastapaino.
- Ronkainen, Suvi (1999): *Ajan ja paikan merkitsemät. Subjektiviteetti, tieto ja toimijuus*. Helsinki: Gaudeamus.
- Ronkainen, Suvi (2000): ”Sandra Harding – Sijoittumisen ja sitoutumisen tietoteoreetikko”. Teoksessa Anneli Anttonen, Kirsti Lempiäinen ja Marianne Liljeström (toim.): *Feministejä – Aikamme ajattelijoita*. Tampere: Vastapaino.
- Rosaldo, Renato (1989): *Culture and Truth. The Remaking of Social Analysis*. Boston: Beacon Press.
- Rosenau, Pauline Marie (1992): *Post-modernism and the Social Sciences. Insights, Inroads, and Intrusions*. New Jersey: Princeton University Press.
- Shostak, Marjorie (1981/83): *Nisa. Kung-naisen tarina*. Suomentanut Risto Mäenpää. Helsinki: Otava. (*Nisa – The Life and Words of a !Kung Woman.*)
- Tyler, Stephen A. (1986): ”Post-Modern Ethnography: From Document of the Occult to Occult Document”. Teoksessa James Clifford ja George E. Marcus (toim.): *Writing Culture*. Berkeley – Los Angeles – Lontoo: University of California Press.
- Valkola, Jarmo (1999): *Kuvien havainnointi ja montaasi estetiikka. Taide- ja mediakasvatuksellinen näkökulma audiovisuaalisen kerronnan teoriaan ja analyysiin*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston taidekasvatuksen laitos.
- Watson, David (1988): "Calvino and the problem of textual referentiality". *The Italianist*, 8. University of Reading s. 66-78.

---

¹ "— D'ora in avanti sarò io a descrivere le città, — aveva detto il Kan. — Tu nei tuoi viaggi verificherai se esistono. Ma le città visitate da Marco Polo erano sempre diverse da quelle pensate dall'imperatore." (Calvino 1972a/93, 69.)

² Calvino osallistui vuonna 1968 kahteen Ronald Barthes'n Sorbonnessa järjestämään seminaariin Balzac'n Sarrasinesta. Samana vuonna hän otti osaa myös Urbinossa semiotiikan tutkimusviikolle, jonka johdossa oli Algirdas Julien Greimas. (Barengi ja Falcetto 1991/1993, XXXIV.)

³ "Non è detto che Kublai Kan creda a tutto quel che dice Marco Polo [– –]." (Ci, 5.)

⁴ "Nella vita degli imperatori c'è un momento, che segue all'orgoglio per l'ampiezza sterminata territori che abbiamo conquistato, alla malinconia e al sollievo di sapere che presto rinunceremo a conoscerli e a comprenderli [– –]." (Ci, 5.)

⁵ "La quantità di cose che si potevano leggere in un pezzetto di legno liscio e vuoto sommergeva Kublai [– –]." (Ci, 133-134.)

⁶ "— Eppure io ho costruito nella mia mente un modello di città da cui dedurre tutte le città possibili, — disse Kublai. — Esso racchiude tutto quello che risponde alla norma. Siccome le città che esistono s'allontanano in vario grado dalla norma, mi basta prevedere le eccezioni alla norma e calcolarne le combinazioni più probabili. — Anch'io ho pensato un modello di città da cui dedurre tutte le altre, — rispose Marco. — È una città fatta solo d'eccezioni, preclusioni, contraddizioni, incongruenze, controsensi." (Ci, 69.)

⁷ "Ma non posso springere la mia operazione oltre un certo limite: otterrei delle città troppo verosimili per essere vere." (Ci, 69.)

⁸ "Marco Polo descrive un ponte, pietra per pietra. — Ma quel è la pietra che sostiene il ponte? — chiede Kublai Kan. — Il ponte non è sostenuto da questa o quella pietra, — risponde Marco, — ma dalla linea dell'arco che esse formano. Kublai Kan rimane silenzioso, riflettendo. Poi soggiunge: — Perché mi parli delle pietre? È solo dell'arco che m'importa. Polo risponde: — Senza pietre non c'è arco." (Ci, 83.)

⁹ "— Sire, ormai ti ho parlato di tutte le città che conosco. — Ne resta una di cui non parli mai. Marco Polo chinò il capo. — Venezia, — disse il Kan. Marco sorrise. — E di che altro credevi che ti parlassi? L'imperatore non batté ciglio. — Eppure non ti ho mai sentito fare il suo nome. E Polo: — Ogni volta che descrivo una città dico qualcosa di Venezia. [– –] Per distinguere le qualità delle altre, devo partire da una prima città che resta implicita. Per me è Venetia. [– –] — Le immagini della memoria, una volta fissate con le parole, si cancellano, — disse Polo. — Forse Venezia ho paura di perderla tutta in una volta, se ne parlo. O forse, parlando d'altre città, l'ho già perduta a poco a poco." (Ci, 88.)

¹⁰ Ronkainen (2000, 183 nootti 6) puhuu Harawayn yhteydessä paikantumisesta ja Hardingin yhteydessä sijoittautumisesta. Hänen mukaansa Harawaylla paikka viittaa konkreettisiin tiedontuotannon ehtoihin. Käytän kuitenkin mieluummin myös Harawayn yhteydessä sijoittumisen termiä. Tätä tukee erityisesti se, että Haraway (1988/91, 191, 194) on Hardingin ohella ottanut etäisyyttä stand-point -feminismiin.

¹¹ "Tutte queste bellezze il viaggiatore già conosce per averle viste anche in altre città." (Ci, 7.)

¹² "Il viaggiatore riconosce il poco che è suo, scoprendo il molto che non ha avuto e non avrà." (Ci, 27.)

¹³ "Il Gran Kan ha sognato una città: la descrive a Marco Polo [– –]. Mettiti in viaggio, esplora tutte le coste e cerca questa città, — dice il Kan a Marco. — Poi torna a dirmi se il mio sogno risponde al vero. — Perdonami, signore: non c'è dubbio che presto o tardo m'imbarcherò a quel molo, — dice Marco, ma non tornerò a riferirtelo. La città esiste e ha un semplice segreto: conosce solo partenze e non ritorni." (Ci, 55.)

---

¹⁴ ”Le tue città non esistono. Forse non sono mai esistite. Per certo non esisteranno più.” (Ci, 59.)

¹⁵ ”Nessuno sa meglio di te, saggio Kublai, che non si deve mai confondere la città col discorso che la descrive. Eppure tra l'una e l'altro c'è un rapporto. [– –] Se ci fosse un'Olivia davvove di bifore e pavoni, di sellai e tessitori di tappeti e canoe e estuari, sarebbero un misero buco nero di mosche, e per descrivertelo dovrei fare ricorso alle metafore della fuliggine, dello stridere di ruote, dei gesti ripetuti, dei sarcasmi. La menzogna non è nel discorso, è nelle cose.” (Ci, 61-62.)

¹⁶ Käännös on omani. Jorma Kaparin käännös kuuluu: ”Ei ole pettämätöntä kieltä.” (Nk, 52.) ”Non c'è linguaggio senza inganno.” (Ci, 48.) Käännöksessä ei ole valitettavasti mahdollista ottaa huomioon 'lingua'/'linguaggio' erottelua, joka italiassa tehdään. Sana 'lingua' viittaa historialliseen, kontekstuaaliseen ja fyysiseen kieleen, esimerkiksi ranskan, italian tai suomen kieleen. 'Linguaggio' sen sijaan viittaa yleiseen kieleen olipa se sitten puhuttu kieli, symbolikieli, merkkikieli tai muu samankaltainen.

¹⁷ Eco (1975/98, 17) on määritellyt semiotiikan valehtelun kautta. Hän mukaan semiotiikka on oppiala, joka tutkii kaikkea, jota voidaan käyttää valehteluun.

¹⁸ ”Montaasi on periaate, joka hallitsee elokuvan visuaalisten ja äänellisten elementtien kokoonpanoa tai näiden elementtien yhdistelmiä, kun ne rinnastetaan, liitetään yhteen ja/tai niiden kesto säädetään.” (Aumont ym. 1994/96, 56.) Montaasin kehittäjä oli elokuvaohjaaja ja -teoreetikko Sergei Eisenstein jo 1920-luvulla. Hänelle montaasi merkitsi erilaisten elementtien törmäystä ja vastakkain asettamista. (Valkola 1999, 49-54.) Eisenstein ei kuitenkaan korosta moniäänisyyttä. Hänellä ristiriita hahmottuu marxilaisen filosofian pohjalta dialektisena ratkaisuna (Aumont ym. 1994/96, 72). Näin ollen montaasin ajatus moniäänisen tekstin strategiana tulisi erottaa sen oppi-isästä. Kollaasin toisin kuin montaasin konteksti on kuvataide. Se on kubismin looginen jatke, jonka kehittivät Pablo Picasso ja Georges Braque. Sen lähtöpiste oli vuosi 1912, jolloin ”Picasso liitti maalaamaansa asetelmaan tehdasvalmisteisen rottinkipunosta tarkasti jäljittelevän vahakangaskappaleen ilmaisemaan tuolia.” Braque vei kollaasia eteenpäin käyttäessään siinä vain liimattuja paperinpaloja. (Honour ja Fleming 1982/1992, 663-665.)

¹⁹ Memoria, desiderio, segni, sottili, scambi, occhi, nome, morti, cielo, continue, nascoste.

²⁰ ”Kublai domanda a Marco: — Quando ritornerai al Ponente, ripeterai alla tua gente gli stessi racconti che fai a me? — Io parlo parlo, — dice Marco, — ma chi m'ascolta ritiene solo le parole che aspetta.” (Ci, 137.)